

ד"ה אימא. ואפשר כוונתם לקדשים ולכל הדומה להם; דבר כללי שנאמרו בו פרטי דברים. וע' ערוך לנר סנהדרין יא:).
וע"ע שער המלך קרבן פסח א; לקח טוב ה; אבני נזר או"ח לא, ג; גליונות קהלות יעקב מנחות נג; דובב מישרים ח"א עג, ובמובא ביוסף דעת מנחות נג.
וע"ע במצוין בברכות טו לענין חילוק בין לכתחילה ודיעבד בדאורייתא.

רבי מאיר אומר: בין שלחן למזבח... רבי יוסי סבירא ליה, ואמר לך שולחנות צפון ודרום מונחין, ומפסקא ליה שלחן ולא מתעייל ליה. ואם תאמר, כיון שהשלחנות היו ממלאים את צדו הדרומי של ההיכל עד האמצע, מדוע היה מהלך בין שלחן למזבח, מצד צפון, הלא אין כל תוספת בהליכה אם יהלך מדרום המזבח, בין מזבח למנורה.

ויש לומר שהמזבח לא היה עומד ממש באמצע אלא נוטה לדרום מעט, כותל המזבח הצפוני היה באמצע ההיכל וכולו נתון לדרום, הלכך אם יהלך לדרום הרי הוא מאריך בהקפתו את המזבח, ועתה שהוא מהלך בין מזבח לשלחן אינו צריך לסבבו (מהרש"א [וע"ע רש"ש]).

יש לשאול מדוע עשו כן ולא נתנוהו באמצע ההיכל ממש [ודוחק לומר שעשו כן רק בשביל הכהן הגדול ביוהכ"פ שלא יצטרך להרבות מעט בהליכה, בהקפת המזבח כנ"ל]. ועוד יש לדקדק מלשון הגמרא לעיל (לג): 'מזבח ממוצע ועומד באמצע' – משמע אמצע ממש (ע' במובא לעיל שם).

ויש לומר אדרבה, כדי שהמזבח יהא נתון בדיוק באמצע השטח שבין השלחן למנורה, צריך להסיטו אמה אחת לדרום ההיכל שהרי אורך השלחן אמתים והוא נתון [לדעה זו שאנו נוקטים עתה] בין צפון לדרום, וכשאתה מודד בין קצה השלחן למנורה (דהיינו הקנה האמצעי שלה, שהיא עיקר המנורה, כפשט הכתוב), חסרו לך אמתים בצפון, הרי שאמצע השטח הפנוי נתון אמה אחת לדרום ההיכל. ולפי זה המזבח שרחבו אמה נכנס חצי אמה לדרום ההיכל. אך יתכן שבגלל בליטת הקנים היוצאים מצדי המנורה היה משוך מעט צפונה ונמצא כותלו הצפוני באמצע ההיכל וכדברי מהרש"א ז"ל.

*

'תנו רבנן בין המזבח למנורה היה מהלך. דברי רבי יהודה. רבי מאיר אומר: בין שלחן למזבח. ויש אומרים בין שלחן לכותל...'

... וכמו לכל דבר ודבר בבנין משכן ומקדש, תוכן נשגב ושפה עשירה ורעיון מוסר יש אף לדבר זה, ואין לי אלא לרמוזו בקיצור: שולחן זו מלכות ומנורה זו רוחניות; כמה וכמה דרכים יש לכל אחד בישראל כפי תכונותיו ללכת בהם אל הקודש פנימה, וכולם כשרים. הדרך בין עבודת ה' ועריכת השולחן, או זה בינה ובין עולם הרוח, או אפילו להלאה מהשולחן ומהמנורה, ביניהם ובין כותל הקודש – ובלבד שיוליך הדרך בתוך חלל הקודש, ובלבד שסופו ומטרתו לעמוד לפני ארון הקודש בין בדי הארון, לפני ה' (מתוך 'עלה יונה' עמ' שעא).

דף נב

'חביבין ישראל שלא הצריכן הכתוב לשליח'. רבנו חננאל מפרש [ולזה הסכימו התו"י הריטב"א ועוד, דלא כרש"י]: בכל השנה הצריך הכתוב רמונים בתוך הפעמונים בבגד הכהן כדי שיישמע קולו בבואו אל הקדש, כשליח המקדים להודיע על רצונו להיכנס, ועתה כשנכנס לפני ולפנים לא הצריכו הכתוב שהרי נכנס בבגדי לבן, וכמו כן אין לחוש לילך מול הפתח (ע"ע במובא לעיל מד לענין 'ניאשתיק').

'בעי יוסף איש הוצל ודביר בתוך הבית... איבעיא להו היכי קאמר קרא...'. נראה שצריך לומר 'אבעיא ליה' – ליוסף איש הוצל, ולפי שהפסיק בהעתקת הפסוק, חזר ושנה ספקו (רש"ש; ריעב"ץ).

'חמש מקראות שבתורה אין להן הכרע...' ואין לומר פיסוק טעמים יוכיח [כגון צא הלחם בעמלק (אתנחתא). מחר אנכי נצב...] – כי נראה שפיסוק הטעמים לא היה ברור להם ששכחום, וכמו שאמרו בקדושין (ל). שאיננו בקיאים בחלוקת הפסוקים. ולכן נסתפק אף ב'ארור', הגם שהוא תחילת פסוק (... וברצונם עקרו שור (סוף פסוק). ארור אפם כי עז...)) – אלא שחלוקת הפסוקים איננה ודאית (עפ"י מאירי חגיגה ו ומהרש"א בדעת רש"י. וכן כתב במגן אברהם לב ס"ק מה).

מדברי התוס' נראה שלא היה ספק בפיסוק הטעמים – וכמו שהעיר המהרש"א. וע"ע במהרש"א חגיגה ו: על תד"ה לפסוקי. ולפי המבואר בסמוך יתכן לפרש שהספקות הללו מתייחסות לדרשת הכתוב ולא דוקא לפי הפשט התחבירי. ואם כן אפשר שהדרש יכול להידרש בניגוד לפיסוק הטעמים.

ונפקא מינה לענין הקורא בתורה, שכתב בספר שערי אפרים (ג,טו) שיקרא בלא הפסק ולא יעשה עצמו כמכריע. ולפי הסברא הנזכרת נראה שאין לחוש לזה.

והריטב"א מפרש 'אין להם הכרע' – מצד התיבות לבדן לולא פיסוק הטעמים, אבל על ידי פיסוק הטעמים אכן נתברר ספיקו (ובתורי"ד מגילה ג. נשאר בקושיא).

'חמש מקראות בתורה אין להן הכרע... וקם'. הנה מבחינת הפשט אין מקום למשפט המתחיל 'העם הזה זונה אחרי...'. (וכמו שכתב ר"א אבן עזרא דברים לא,טז), ואם כן מבחינת פשט הכתוב ודאי משמע ש'וקם' שייך לאחריה, אך נראה שהיות וניתן לפרש את הכתוב באפשרות קריאה נוספת, ש'וקם' מתייחס ונקרא עם התבות שלפניו, 'הנך שוכב... וקם', הרי הוא נקרא כן עם היותו נקרא גם עם התבות שלאחריה, וכאילו כתוב פעמיים 'וקם'. [וכן יש לומר ב'שאת ואם לא תטיב' – מצד הפשט אין משפט כזה מיושב, שהיה לו לומר 'שאת אם...'. – וכמו שהעיר בשפת אמת. ע"ש].

וכן מצינו בכמה מקומות שתיבה אחת משמשת לפנייה ולאחריה, אחת דבר אלקים שתים זו שמעתי, הן בדרשת המקראות, הן בפשטם, הן בלשון חז"ל, ואף בדברי המפרשים. הנה כמה ציונים ודוגמאות; –

דרשות המבוססות על צורה זו – ע' בסנהדרין קח. 'אף על נח נחתך גזר דין...'. דרש כאילו כתוב 'נחמתי כי עשיתם ונח, ונח מצא חן'. וכיצא בזה בב"מ סא. ובסנהדרין נא. ועוד. וע' לעיל ד: וברש"י 'לאמר – לא אמור'. דרש כאילו האות א' כתובה פעמיים (ע"ש מהרש"א).

וכן נמצא אצל **פרשני המקרא** שמפרשים על פי פשט, מלה בתורה המשמשת פנים ואחור. כן מפרש האבן-עזרא בכמה מקומות. וע"ע בספר הכתב והקבלה ויקרא יח, יח.

וכן ב**לשון חכמים** נמצא השימוש במטבע זה:

רפ"ד דפסחים רבי יהודה אומר צא והבא לך' – כאילו כתוב 'ר"י אומר: אומר צא והבא... וקצרו הלשון.

משנה פסחים ה'ז 'אין עושין חבורת נשים ועבדים וקטנים' – כמו: 'נשים-ועבדים ועבדים-וקטנים'.

לעיל ג. 'רבי אומר: איל אחד הוא האמור כאן הוא האמור בחומש הפקודים' – כמו 'איל אחד הוא, הוא האמור כאן... [על המשקל שבסמוך: 'שני אילים הם, אחד האמור כאן ואחד...].

ביצה י: 'אבל בכיס אחד דברי הכל חולין' – כאילו כתוב 'דברי הכל הכל חולין'.

מגילה יח. 'והא קתני ליוונים אין לכו"ע לא' – כמו 'יוונית ליוונים, ליוונים אין...!'

יבמות קה: 'בבית האסורין היה מעשה ולבית האסורין...'. – לפי זה 'בית האסורין' דמתניתין עולה לכאן ולכאן. ע"ש בתד"ה ובא. וכן נראה לפרש לשון המשנה בע"ז 'והדבדבנית אע"פ שמנטפין אין בהן משום הכשר משקה' (כן הגרסה שלפנינו. וע' בראשונים) – המלים 'אע"פ שמנטפין' חוזרים לפנים ולאחור, להשמיענו שאין חוששים שמא זילפו עליהם יין (ע' ראשונים), וכן לומר שאינם מכשירים.

תמורה כב. 'אלא אמר רבא הכי קתני עברה שנתה ואבדה או אבדה ונמצאת בעלת מום' – נראה שאינו מתקן הלשון אלא מפרשה, כאילו כתוב במשנה 'ושעברה שנתה ואבדה, ושאבדה ונמצאת בעלת מום'. ושנה 'ושאבדה' פעם אחת לקיצור הלשון. וכן יש לפרש בשבת עז: 'ת"ר חמש(ה) אימות הן אימת חלש על גבור, אימת מפגיע על ארי אימת יתוש על הפיל...'. נראה כאילו כתוב: 'חמש אימות הן, והן אימת חלש על גבור' ועתה הולך ומפרטם. וכן מצינו בתפילה, 'אמת ויציב...'. – 'ע' בחדושי אגדות מהרש"א ברכות יד: ונראה שזו סיבת קיצור הלשון הרווחת: 'עולא אמר רבי יוחנן וכד' – כאילו אמרו 'עולא אמר: אמר רבי יוחנן'. וע' חולין קלו. 'תניא דברי"ש בר"י אומר משום אביו' – כאילו כתוב 'תנא דבי רבי ישמעאל, רבי ישמעאל בר"י אומר משום אביו'. וכן שם בסוף המסכת 'תנא דבי רבי יעקב אומר...'. וכן בדברי רש"י ז"ל נראה שהשתמש לפעמים במלה אחת לצורך המשפט שעבר והמשפט הבא – ערש"י לעיל לא סע"ב ולהלן סו רע"א. והב"ח הגיה בשני המקומות. ע' גם בתוס' להלן נג. (ד"ה חד) 'אין זה מעין התירוץ דמעיקרא קאמר...'. – כמו 'התירוץ דמעיקרא, דמעיקרא קאמר...'. וע"ע חדושי אגדות מהר"ל סנהדרין צ; אמת ליעקב ויגש מד, כב.

(ע"ב) 'החיצונה היתה פרופה מן הדרום ופנימית מן הצפון...'. טעם הדבר מבואר בהמשך, שכשנכנס לבית קדשי קדשים תהא ימינו כלפי הארון ושמאלו לפרוכת ולא להפך, שאין זה דרך כבוד ששמאלו פונה לארון (ראשונים).

'פריפה' – מלשון חיבור ורכיסה בקרסים. תרגום קרסי נחשת – 'פורפין דנחש' (עפ"י הערוך ועוד). רש"י מפרש שכפלו את ראש הפרוכת כלפי חוץ ותפשו את הכפל בקרס של זהב [ומכאן הלשון 'פרופה' כאמור] להיותה פתוחה ועומדת. ואילו הרי"ד כתב שאין נראה שהיתה פתוחה כל הזמן, ופרש הוא ז"ל שהיו קרסים תקועים בכותל ולולאות בשפת הפרוכת, והיו הלולאות נקרטות בקרסים, וכשהיה רוצה להכנס, היה הכהן מסיר הלולאות מהקרסים. ואף על פי ששתי ידי תפושות, כנראה יכול היה בקלות להסיר הלולאות מהקרסים, על ידי דחיפה במרפקו או בגופו וכדו'. וע"ע בספר חדושים ובאורים.

זנתמלא כל הבית כולו עשן. יצא ובא לו...' מדברי הרמב"ם (עבודת יוהכ"פ ד) משמע שהוא בדוקא. הכהן היה נצרך להמתין שם עד שנתמלא הבית עשן [וזהו שמשמיענו התנא 'נתמלא...'. תוי"ט]. ונראה שיצא לחכמינו ז"ל דין זה מפשט הכתוב וכסה ענן הקטרת... ולקח מדם הפר... – לאיזה צורך הזכיר זאת הכתוב כאן, אלא לומר שצריך להמתין עד שיכסה ענן הקטרת את הכפורת, ורק אז יקח מדם הפר (עפ"י חשק שלמה).

ובשם הגר"ח והגרי"ז מובא להוכיח שדין כללי הוא בכל העבודות, שהכהן צריך לשהות במקום העבודה עד כלות העבודה [וכמו שאמרו (להלן סו) שאין הכהן רשאי לצאת לעזרת נשים לקרוא בתורה עד שלא נתקיימה מצות שילוח]. ומן הכתוב וכסה ענן הקטרת שמענו שעבודת הקטרת ביום הכפורים אינה נגמרת עד שיתמלא הבית עשן הלכך צריך להישאר שמה עד שתיגמר העבודה [שלא כקטרת שבכל יום, עבודת ההקטרה מסתיימת בעת נתינת הקטרת על הגחלים. ולכך רשאי הכהן לצאת מיד]. כן כתב הרע"ב (תמיד סוף פרק ששי), בפירוש המשנה 'התחיל מרדד ויוצא' – מיד כשרדד יצא. ואולם הרא"ש שם פרש באופן אחר.

'משנגנו ארון נגנוה עמו צנצנת המן וצלוחית שמן המשחה ומקלו של אהרן... אתיא 'שמה' 'שמה'...'. פירושו, דרשו מן המקראות שדברים הללו צריכים להיות מונחים עם הארון ואכן היו עמו בבית קדשי הקדשים, וממילא משנגנו הארון הוצרכו גם הם להיגנו עמו (עפ"י תוספתא ב, יג; תוס' ישנים); גבורת ארי (במלואים). וע"ע ב'חדושי הגר"ח על הש"ס' בדקדוק לשון הרמב"ם).

'אשיה גנוו. מה ראה שגנוו – ראה שכתוב יולך ה' אתך ואת מלכך אשר תקים עליך – עמד וגנוו'. פסוק זה ראה בספר התורה שמצא חלקיהו בבית ה', שמצאהו מגולל באותו מקום (רד"ק מלכים-ב כב, יא – מובא ברש"ש. וכן מובא בספר העיקרים מאמר ג, כב בשם הירושלמי).

'ותניא אידך צוברת חוצה שהיא פנימה לו' – שאין להעביר על המצוה ולפור ממרחק קודם שיפור בקירוב (עפ"י תוס' ישנים ומאירי).

'אמר אביי: מסתברא כמאן דאמר פנימה שהיא חוצה לו דתנן מלמדין אותו הוזהר שלא תתחיל מפניך שמא תכוה'. אין צריך לפרש שאביי הכריע במחלוקת התנאים מצד הסברה גרידא (עתוס'), אלא הכריע בין הברייתות משום שכמותה סוברת המשנה בתמיד (לג), ויש לתפוש כדברי המשנה נגד הברייתא (עפ"י תוס' יום טוב וגבורת ארי במלואים).

העירו המפרשים על דברי התוס' שנקטו שהיא ברייתא (וכתבו שנעלם מהם המשנה בתמיד. וזו תימא) – אולי מפני שסוברים שאין ללמוד מהמשנה בתמיד שהיא עוסקת בקטורת של כל ימות השנה שמקטיר על המזבח והאש סמוכה לידיו, לכך הכל מודים שצריך להתחיל ממרחק, ואין הגידון כאן אלא ביום הכפורים שמקטיר על המחטה שברצפה וכשהכהן עומד ושח להקטיר, ורועותיו מוגבהות הרבה מהגחלים.

שוב ראיתי במפרשים הסבר אחר; המשנה בתמיד עוסקת בקטורת שבכל יום שהוא מרדד ושוחט את הקטורת, לכן יש חשש שמא יכוה, משא"כ ביוהכ"פ שהוא צוברת במקום אחד [כמו שכתב הרמב"ם], אפשר שאין חשש כויה גם אם צוברת בסמוך אליו (עפ"י שיח יצחק, שפת אמת, חדושים ובאורים).

והנצי"ב כתב סברה נוספת: בכל יום היו הגחלים לוחשות, משא"כ ביום הכפורים שעבר זמן לא קצר בין הורדת הגחלים מהמזבח עד ההקטרה לפני ולפנים.

דף נג

'לא נתן בה מעלה עשן או שחיסר אחת מכל סמניה – חייב מיתה. ותיפוק ליה דקא מעייל ביאה ריקנית...'. לכאורה אפשר להקשות הלא בלאו הכי חייב כרת משום הבערה ביום הכפורים שלא לצורך. וכן יש להעיר בתירוץ רב אשי שהזיד בשתייהן וכגון שהביא שתי הקטרות שלימה וחסירה – הלא עדיין צריך להעמיד ששגג באיסור הבערה ביוהכ"פ –

אין זה דקדוק, כי לא הקשו בגמרא אלא כלפי מה שנתרבה חיוב מיתה משום ביאה בקטורת חסירה, על כן הקשו הלא ביאה זו עצמה חייבים עליה בלאו הכי משום ביאה ריקנית, אבל מצד פעולת ההבערה אין כל קושי לומר שחייב עליה משם אחר (עפ"י שאגת אריה עא).

ואולם תירוץ זה אינו ברור כי נראה שגם בהקטרת קטורת חסירה החיוב אינו משום הכניסה אלא משום פעולת ההקטרה.